

Schreeuw in de stilte

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Ildar Dadin
met Birgit Virnich

Schreeuw in de stilte

Mijn strijd tegen Vladimir Poetin

Vertaald uit het Duits
door Rob Hartmans

Ambo|Anthos
Amsterdam

Met medewerking van Oksana Orlova

Met dank aan het Goethe Institut

ISBN 978 90 263 4508 1

© 2018 by Europa Verlag GmbH & Co. KG, Berlin, München

© 2018 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos uitgevers,

Amsterdam en Rob Hartmans

Oorspronkelijke titel *Der Schrei des Schweigens*.

Mein Leben für die Freiheit in Russland

Oorspronkelijke uitgever Europa Verlag

Omslagontwerp Studio Jan de Boer

Omslagillustratie © Kommersant Photo

Foto auteur © Sota Vision

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor de ontelbare gevangenen die vandaag de dag nog
altijd worden gefolterd in de Russische strafkampen.

Inhoud

Ik moet me het blijven herinneren 9

I

Mijn lijdensweg in strafkamp 1K-7

In het voorgeborchte van de hel 13

Pure willekeur 25

Genadeloze vernedering 31

In het folterlabyrint 37

In de ijskoude nacht 49

Onder bandieten 56

IJzingwekkende stilte 69

Als op een kerkhof 80

Op de Maidan 90

Op de grens van de waanzin 110

Met de moed der wanhoop 130

Als de tijd stilstaat 142

II

De strijd voor vrijheid en menselijkheid

De anatomie van het folteren 153

De stervende zwaan 166

Wachten op Ildar Dadin 175

De last van de vrijheid 185

De aankomst van een held 191

De Poetin-generatie 201

Dankwoord 217

Ik moet me het blijven herinneren

Ik wil dat iedereen in dit land weet wat ik hier in strafkamp 1K-7 moet doormaken. Eigenlijk zou ik alles moeten opschrijven, om maar niets te vergeten, maar ik heb zelfs geen pen. Bij deze ijzige kou in mijn cel is het moeilijk alle gebeurtenissen en bijzonderheden waar te nemen. 's Nachts word ik klappertandend wakker. In foetushouding lig ik op mijn brits en ik kan me nauwelijks concentreren. Ik kan aan vrijwel niets anders denken dan aan eten. Zelfs de vernederingen en de klappen waarmee de bewaking probeert mij volgbaar te maken, zijn niet zo erg als de koude cel en de gekmakende honger.

Wat zich achter de hoge muren van dit strafkamp afspeelt kan niemand daarbuiten zich voorstellen. Ik moet dat allemaal vertellen; deze gedachte geeft me de kracht vol te houden en te blijven leven. Telkens weer denk ik aan wat ik in mijn foltercel doorgemaakt en gezien heb. En dat terwijl ik alleen maar mijn mening heb willen uiten, toen ik met mijn protestbord voor het Kremlin ging staan.

Alleen 's nachts ben ik de baas over mezelf. Dan komt er geen bewaker om me te treiteren. Dat is de tijd waarin ik tot mezelf kan komen. Maar het voortdurende geweld en de onderdrukking houd ik niet eeuwig vol. Ik zit nu al zo lang in eenzame opsluiting. Wanneer komt eindelijk mijn advocaat? Ik moet hem alles vertellen en ervoor zorgen dat mijn verhaal bekend wordt, zodat er iets gebeurt en deze sadisten er niet mee wegkomen. Ik weet dat ze me wegens het doorgeven van informatie over de toestand hier in 1K-7 kunnen ombrengen. Óf ze zullen me vermoorden, óf alles komt goed.

Ik prent me alle gebeurtenissen goed in. Ik moet het me blijven herinneren – vanaf het begin.

I

Mijn lijdensweg in
strafkamp IK-7

In het voorgeborchte van de hel

Met een ruk zet de trein zich in beweging. Waar de reis heen gaat weet ik niet; duidelijk is alleen dat de trein naar het noorden rijdt. Met andere gevangenen zit ik samengeperst in een oude Stolypinwagon, een gevangeniswagon uit de tijd van de Sovjet-Unie, die ons naar een strafkamp zal brengen. Welk kamp het wordt hebben ze ons tot nog toe niet verteld. Enkele gevangenen proberen in gesprek te komen met de bewakers op de gang en vragen tussen neus en lippen door: ‘*Natsjalnik* – hé chef, waar gaan we heen?’ Maar de bewakers antwoorden niet. Ze laten ons in onzekerheid.

Vaak worden gevangenen dagen- of zelfs wekenlang in dergelijke gevangentransporten rondgereden, om hen onder druk te zetten. Dan wordt de reis eenvoudigweg ‘verlengd’ en word je tussen de verschillende gevangens en heen en weer gesleept, zonder te weten waar je naartoe wordt gebracht.

We zitten dicht opeengepakt in een verduisterd compartiment. Door de kleine tralievensters komt nauwelijks dag-

licht binnen. Nadat mijn ogen aan de duisternis gewend zijn, tekenen de silhouetten van de mannen zich langzaam af. Ons compartiment is door een traliehek gescheiden van de gang, zodat de bewakers kunnen zien wat er gebeurt en alles onder controle hebben.

Na korte tijd stopt de trein in Jaroslavl, ten noordoosten van Moskou. Nieuwe gevangenen stappen in, anderen verlaten ons hier alweer. Wanneer de trein weer gaat rijden, begint iedereen te praten. Ik ken dat al uit het voorarrest. Niemand zou de vraag stellen: ‘Welk misdrijf heb jij begaan?’, of ‘Op grond van welk artikel ben jij veroordeeld?’ De vraag luidt eerder: ‘Welke pech heb jij gehad?’ Daarmee toon je medeleven en begrip voor de andere gevangenen, onder het motto: hou vol! We vormen hier een gemeenschap, we steunen elkaar.

Dat zijn de regels in de zogenaamde zwarte gevangenis in Rusland, waar ik tot nog toe in voorarrest zat. Dat zijn de gevangenis waarin de *vory v zakone*, de ‘dieven volgens de wet’*, het voor het zeggen hebben; in veel strafkolonies hebben zij hun eigen ‘wetten van de dieven’ ingevoerd. Homoseksuelen worden daar slecht behandeld, evenals de *barygi* (drugsdealers) en de zedendelinquenten, die zelfs volgens de ‘wetten van de dieven’ als slechte mensen gelden. Zelf heb ik me tijdens mijn voorarrest nooit aan de ‘zwarte regels’ gehouden. Ik leef volgens mijn eigen regels, de wetten van de menselijkheid.

* Uit de Sovjet-Unie daterende term waarmee beroepscriminelen werden aangeduid. Nu een gebruikelijke term voor de Russische maffia (vert.).

Hier in de trein heb ik niet het gevoel dat ik me onder misdadigers bevind. De gevangenen in ons compartiment zijn allemaal ‘nieuwelingen’. Ze gaan voor de eerste keer naar een strafkamp. In de aangrenzende compartimenten zitten de meer ervaren delinquenten. Van hen proberen we in ieder geval een en ander te weten te komen over wat zich in de kampen afspeelt.

Enkelen van hen zijn wegens drugsdelicten veroordeeld, anderen wegens zogenoemde ‘economische misdrijven’. Al tijdens mijn voorarrest in Moskou heb ik veel ondernemers leren kennen die in iemands ‘vaarwater terecht zijn gekomen’, zoals dat zo fraai genoemd wordt. Zoals de bekende zakenman Aleksej Koslov, die in 2007 wegens ‘oplichting’ tot drie jaar strafkamp werd veroordeeld. Zijn vrouw, Olga Romanova, had daarna de mensenrechtenorganisatie Rusland achter Tralies opgericht, artikelen over het vervalsen van bewijsmateriaal geschreven en overduidelijke gevallen van rechtsverkrachting in de publiciteit gebracht. Uiteindelijk verliet ze Rusland in november 2017.

De meeste ‘economische delinquenten’ die ik tijdens het voorarrest leerde kennen, hadden geweigerd steekpenningen te betalen en waren vervolgens op grond van een officiële aanklacht achter de tralies gezet. Vaak had men hun belastingontduiking ten laste gelegd, en niet zelden werden hun bedrijven geconfisqueerd. In mijn cel in Moskou waren vier van de zes mannen aangeklaagd op grond van artikel 159, het ‘economisch artikel’. Velen van hen, onder wie ook ambtenaren, hadden een of meer universitaire opleidingen afgerond en bevonden zich nu in voorarrest.

Plotseling barst in het aangrenzende compartiment tumult uit. De gevangenen maken luidruchtig bezwaar tegen een medegevangene. Hij zou veroordeeld zijn wegens verkrachting en ze weigeren met hem in dezelfde ruimte te verkeren. Woedend praten ze allemaal door elkaar. De gevangenen zijn verontwaardigd. Ze vinden het een schande dat hij bij hen zit. Ik heb gehoord dat je volgens de regels van de zwarte gevangenissen niet met een verkrachter in één ruimte mag verblijven. Het staat nergens geschreven, maar zo is het mij verteld.

De bewakers brengen de jongeman nu naar ons compartiment. Hij is voor de eerste keer veroordeeld en lijkt bang te zijn. De mannen in mijn compartiment willen hem ook niet opnemen, maar uiteindelijk worden ze het erover eens om hem ‘de boom in te sturen’, zodat hij naar de bovenste brits van het compartiment moet. ‘We willen niets van je horen,’ zeggen enkele gevangenen tegen hem. ‘Je houdt je mond!’ Vanaf nu is het duidelijk: wie beneden zit behoort tot de bevoorrechten.

De meeste gevangenen in mijn compartiment zijn bang, omdat ze voor de eerste keer naar een strafkamp gaan. In tegenstelling tot hen voel ik me redelijk veilig en ben ik niet bang, omdat ik ervan uitga dat politieke gevangenen het iets gemakkelijker hebben. Tijdens het voorarrest kreeg ik steeds de indruk dat de bewakers mij meden – meer dan de anderen – omdat de buitenwereld meer aandacht voor mij had. Mensen die publiciteit krijgen laten ze met rust.

Enkele gevangenen hebben me echter aangeraden niets te zeggen over mijn hulp aan homo’s. In gevangenissen heer-

sen de vreselijkste vooroordelen jegens homoseksuelen. Zelfs tijdens mijn voorarrest was iedereen heel homofoob. Veel gevangenen reageerden zeer haatdragend toen ik het daar opnam voor homoseksuelen. En in de bajes moet het nog erger zijn. Allemaal proberen ze te bewijzen hoezeer ze flikkers haten. ‘Je moet meteen in het begin duidelijk maken dat je geen nicht bent. Dat is belangrijker dan wat ook.’

‘Als de andere gevangenen in het kamp ervan uitgaan dat je een mietje bent, maken ze een *petoesj* van je, een kippetje, en dan bungel je in de bajeshiërarchie helemaal onderaan.’ ‘Wees voorzichtig,’ waarschuwen ze, ‘en vertel echt nooit dat je mee hebt gedaan aan demonstraties en protestwaken voor de rechten van potten, flikkers, biseksuelen en transgenders. Hou je op de vlakte! Het geweld onder de gevangenen is vaak erger dan de gevangenis zelf. Als ze eenmaal de pik op je hebben, nemen ze je te grazen. Vertel er dus niets over.’

Ik had een vriend die homo was, een activist die zich voor de mensenrechten inzette. Zijn partner werd vermoord omdat hij homo was. Daarna is mijn vriend ziek geworden en stierf hij uiteindelijk toen hij pas 36 was. Puur uit respect voor hem heb ik me voorgenomen om er altijd iets van te zeggen als iemand homoseksuelen beledigt. Ik heb besloten om niet te zwijgen als er kwaad gesproken wordt van homo’s. Ik vind dat ik daar het recht niet toe heb. Ter nagedachtenis aan mijn vriend voel ik me daartoe verplicht.

De waarschuwing tijdens mijn voorarrest liet echter niets aan duidelijkheid wensen over: wanneer je in de bajes laat merken dat je sympathiek staat tegenover homo’s, ben je de

klos. Dat zijn de regels onder gevangenen. In de bajes mag je flikkers niet begroeten en je mag hun cel niet binnengaan, rammen ze er bij mij in. ‘Zoek van tevoren uit wat voor cel het is. Als het een cel voor petoesji is, mag je daar niet naar binnen. Als je het toch doet ben je zelf ook een petoesj.’ Ik heb zelfs gehoord dat je niet van borden mag eten die zij gebruikt hebben, zelfs als die van tevoren afgewassen zijn.

Heel eventjes lijkt het alsof dit een heel gewone treinreis is. De bewakers staan in het gangpad. Ook zij staan te praten, maar ze houden ons goed in de gaten. Slechts een traliehek scheidt ons. Plotseling trekt een van hen een raam dat op een kiertje stond helemaal open. Ik haal diep adem. Eindelijk frisse lucht, een gevoel van vrijheid. Buiten schiet af en toe een huis aan ons voorbij, op een perron staan mensen op de volgende trein te wachten.

Aan de ene kant zou het beter zijn als ik in een ‘probleemloos’ kamp belandde, maar mijn verstand zegt me dat ik als activist in de bajes moet strijden – zoals de vrouwen van Pussy Riot. Ik ben ervan overtuigd dat het gevangenispersoneel me niet hard zal aanpakken, omdat ze weten dat ik mijn beklag zal doen. En ik voel me sterk genoeg om zelfs het ergste strafkamp te overleven.

Met steun van de publieke opinie zal ik in staat zijn me te verzetten tegen elke vorm van willekeur. Voor de gevangenisdirectie noch voor de criminelen zal ik buigen. Voor dit bandietenregime zal ik lastig en hinderlijk zijn, en ik zal laten zien dat ze mij niet klein krijgen. Ik zal bewijzen dat ik in het strafkamp net zo voor de mensenrechten zal vechten als daarbuiten. Degenen die onverzettelijk zijn zetten

ze achter de tralies, om hen af te houden van verdere openbare protestacties. Inmiddels heb ik echter begrepen dat je in de gevangenis net zo goed, en misschien nog wel beter, voor je rechten kunt strijden. Ik zal ze laten zien dat ze mij niet kunnen uitschakelen door me naar een strafkamp te deporteren. Op grond van de aangescherpte paragraaf 212.1 van het Wetboek van Strafrecht, die er in de praktijk op neerkomt dat openbare manifestaties verboden zijn, ben ik weliswaar tot tweeënhalf jaar gevangenisstraf veroordeeld, omdat ik heb deelgenomen aan ‘verboden manifestaties’ en protestwaken, maar ik heb gezworen dat ik als politiek activist achter de tralies door zal vechten.

Na tien maanden huisarrest en negen maanden voorarrest verlang ik echter vurig naar vrijheid en zou ik het liefst daarbuiten zijn, zomaar ergens in het landschap. De trein rijdt door een prachtig berkenbos, de frisse geur van het loof stroomt door het compartiment. Ik voel de wind op mijn huid. Een paar seconden lang sluit ik mijn ogen, laat de natuur op me inwerken en voel me werkelijk heel even bevrijd van alle dwang.

Door de hoge ramen in de gevangenis van Medvedkovo kon ik altijd maar een klein stukje van de lucht zien, maar vaak wel de lichten die weerspiegelden in de ramen aan de overkant van de binnenplaats, en dan stelde ik me voor dat daar aan de andere kant mijn vrouw Anastasia in de warme woonkamer zat met een kop thee. Het was dan net of ik echt bij haar was – een mooi, warm gevoel.

De trein schokt en mindert snelheid. We maken een tussenstop in Vologda. Doorgangskamp N-1 in deze ongeveer

500 kilometer ten noordoosten van Moskou gelegen stad staat bekend als zwarte gevangenis, waarin de ‘dieven volgens de wet’ het voor het zeggen hebben. Nadat de bewakers ons nieuwkomers hebben gedesinfecteerd en gefouilleerd, worden we naar de cellen gebracht. Ter verwelkoming maken de andere gevangenen *tsjifir* voor ons, zeer sterke thee die hetzelfde effect heeft als een energiedrankje of een licht pepmiddel.

Dit ritueel maak ik hier in Vologda voor het eerst mee. Alle nieuwkomers nemen een slok *tsjifir* en vertellen dan kort iets over zichzelf. Daarna moet je de mannen in de cel het beste wensen en hard roepen: ‘*Zjizn voram* – leve de dieven!’ De mannen spreken elkaar aan met broer en vaak ook met broertje, zodat het lijkt alsof iedereen familie is.

We staan in een kring en ik ben als een van de laatsten aan de beurt. De andere twaalf nieuwelingen voor me hebben luidkeels ‘Leve de dieven’ geroepen en alle celbewoners hebben daarop in koor ‘Voor altijd!’ gebruld. Nu moet ik. Ik neem een slok *tsjifir* en verklaar dat ik niets tegen de mannen in de cel heb, maar dat ik me niet aan de hier geldende wetten van de dieven zal houden en dat ik diefstal op zich veroordeel. In één klap zwijgt iedereen. Het is doodstil in de cel. Hier had niemand op gerekend. Ze staren me aan. Wij zijn toch allemaal gijzelaars van een macht die ons hierheen gebracht heeft, denk ik, maar het is beter dat ik niets zeg.

Tijdens tal van demonstraties had ik de dieven die aan de macht zijn veroordeeld en ‘*Poetin – Vor*, *Poetin – dief*’ geschreeuwd. Waarom zou ik in de bajes dieven steunen, als ik de dieven die aan de macht zijn bestrijd? Zo was ik uiteinde-